

SZALAI ÁGNES

A „Kemény-párt” utolsó „csatái”. Erdélyi–Habsburg diplomáciai tárgyalások 1662-ben

Közismert, hogy az Erdélyi Fejedelemség megalakulásától kezdve belső autonómiával rendelkező, de a térségben érdekelt két nagyhatalomtól, azaz az Oszmán Birodalomtól ténylegesen, az egykori integer Magyar Királyság nyugati területét magában foglaló Habsburg Monarchiától pedig inkább eszmei alapon függő állam volt. Erdély kapcsolatát a Habsburg-házi magyar királyokkal és egyben német-római császárokkal több egyezmény szabályozta, amelyek „alaptétele” az volt, hogy az önálló állami létre kényszerült fejedelemséget továbbra is a magyar Szent Korona részének tekintik. Az ország létrejöttétől kezdve azonban az Oszmán Birodalom vazallus állama volt, amelynek éves adóval tartozott, és külpolitikai tevékenységet is alapvetően csak a Porta érdekei mentén és engedélyével folytathatott.¹

Ez utóbbi kitéletet szegte meg II. Rákóczy György fejedelem, aki az 1650-es évek végén, a Porta jóváhagyása nélkül, a lengyel trón megszerzéséért csatlakozott a folyamatban lévő északi háborúba. II. Rákóczy György hadjáratának következményeként az Erdélyi Fejedelemség következő fél évtizede, az úgynevezett második uralmi válság éve (1657–1662) az állam történetének egyik legmozgalmasabb és legpusztítóbb időszaka volt. A fejedelem engedetlensége ugyanis az Oszmán Birodalom megtorló hadjáratát váltotta ki. A fejedelemség több jelentős vára az oszmán seregek kezébe került, így például Lipppa, Karánsebes, Borosjenő (1658), majd északabbra az „Erdély kapuja”-ként emlegetett Várad (1660) is. Emellett kiemelendő az is, hogy az oszmán és – az oszmánokat segítő – tatár hadak fosztogatása és ellátása éveken keresztül a háború miatt egyre fogyatkozó erdélyi társadalmat terhelte.²

1 | Barta Gábor: *Az Erdélyi Fejedelemség születése*. Gondolat, Bp. 1979; Oborni Teréz: Kettős függésben: Erdély államisége a 16. században. *Korunk* 3. folyam, XVIII. évf. 2007/7. 33–40; uő: Az Erdélyi Fejedelemség (1571/1576–1690). In: *A Magyar Királyság a kora újkorban*. Szerk. Gócsy Zoltán, Varga Szabolcs. Kronosz, Pécs 2020. 35–59.

2 | Sudár Balázs: „Török tette fejedelem”. I. Apafi Mihály első éve és az erdélyi török segélyhadak. *Korunk* 3. folyam, XXXIII. évf. 2022/8. 90–100. 90–91; Erdélyi Alajos: Barcsay Ákos fejedelemsége. (I. közl.) *Századok* XL. évf. 1906/6. 412–450. 431–432.

Szalai Ágnes (1992) – tudományos segédmunkatárs, HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet; doktorjelölt, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest, szalai.agnes92@gmail.com

A tanulmány a European Research Council CoG 101043451 projektjének keretében készült.

<https://doi.org/10.36373/em-2025-1-5>

A kialakult helyzetet súlyosbította a kaotikussá váló belpolitikai helyzet is: a Porta bizalmát és támogatását elvesztő II. Rákóczy Györgyöt ugyan 1657 novemberében sikerült lemondásra bírni, 1660 nyarán bekövetkezett haláláig azonban – a hatalomhoz ragaszkodva – többször sikerült visszaszereznie a fejedelmi címet. A vele szemben a Porta által támogatott, rövid ideig regnáló fejedelmek (Rhédey Ferenc: 1657–1658, Barcsay Ákos: 1658–1660) a fennálló helyzetben ugyancsak nem tudták stabilizálni hatalmukat. A helyzetet tovább nehezítette, hogy II. Rákóczy György halálát követően a Portával való szakítást támogató egykori híveinek biztatására (is) korábbi befolyásos tanácsura, Kemény János is visszatért az országos politikába a lengyelek elleni hadjáratot és a tatár rabságból való szabadulását támogatóként.³ A kezdeti közeledése ellenére Kemény János nem nyerte el a Porta támogatását, 1660 novemberében pedig nyíltan szakított az oszmánokkal, és I. Lipót magyar királytól és német-római császártól kért és kapott segítséget. Az erdélyi országgyűlés által 1661 januárjában fejedelemmé választott Kemény Jánost I. Lipót kezdetben néhány ezer fős császári-királyi katonasággal támogatta.⁴ Habár a Habsburg-katonasággal kiegészült Kemény János vezette seregek nem értek el jelentős sikereket Erdélyben, visszavonulás helyett a császári-királyi csapatok egy része az erdélyi végvárokban (Székelyhíd, Kővár, Huszt, Szamosújvár, Bethlen, Kolozsvár, Fogaras) maradván igyekezett biztosítani Kemény hatalmát. Emellett több erdélyi vár (Déva, Görgény) katonaságát a korábban a fejedelemségbe került német őrségén keresztül sikerült megnyerni Kemény János támogatására.⁵

A Habsburg-beavatkozás és a csapatok erdélyi várakban való állomásozása magasabb szintre emelte az erdélyi–oszmán konfliktust: az Oszmán Birodalom ezt a lépést a belpolitikájába való beavatkozásként és a „hatalmi érdekszférája” megsértéseként értelmezte. A császári-királyi seregek erdélyi jelenléte ugyanis az Erdély feletti fennhatóságát fenyegette. Így a szultán által az erdélyi kérdés rendezésével megbízott Köse Ali pasa szerdár jelentős számú hadseregével több ízben benyomult az országba, biztosította annak lojalitását, és oszmánbarát fejedelmet állított Erdély élére. A szabad fejedelemválasztás szabályait látszólag betartva, de egyértelműen oszmán nyomás alatt 1661 szeptemberében az országgyűlés megválasztotta I. Apafi Mihályt Erdély fejedelmének.⁶ Néhány hónappal később, 1662 januárjában, az oszmán hadak támogatásával Apafi Nagyszőlősnél legyőzte Kemény Jánost és seregeit, a csatában maga

3 | Kemény János tatár fogságáról lásd Kemény János önéletrajza. In: *Kemény János és Bethlen Miklós művei*. A szöveggondozás és a jegyzetek V. Windisch Éva munkája. Szépirodalmi, Bp. 1980. 8, 390.

4 | A második uralmi válság eseményeire összefoglalóan lásd B. Szabó János: *Erdély tragédiája 1657–1662*. Corvina, Bp. 27–281; Georg Kraus: *Erdélyi krónika 1608–1666*. Bev., ford., szerk., jegyz. Vogel Sándor. Pro Print, Csíkszereda 2008. 243–533.

5 | R. Várkonyi Ágnes: *Erdélyi változások. Az erdélyi fejedelemség a török kiűzésének korában, 1660–1711*. Magvető, Bp. 1984. (Nemzet és Emlékezet) 24; Szalai Ágnes: *Erdély déli végeinek védelme az Apafi-korszak első felében*. In: *Certamen. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában*. XI. Szerk. Egyed Emese, Pakó László. EME, Kvár 2024. 261–290. (A továbbiakban Szalai: *Erdély déli végeinek védelme*) 262; B. Szabó János–Kármán Gábor: *Külföldi zsoldosok az erdélyi udvari hadakban*. *Hadtörténelmi Közlemények* 135. évf. 2022/4. 771–812. 776–781; *Székely Oklevéltár*. VI. 1603–1698. Szerk. Szádeczky Lajos. Székely Történelmi Pályadíj-Alap, Kvár 1897. (A továbbiakban: SzOkl VI.) 237–238.

6 | Tóth Hajnalka: *Vasvár előtt. Habsburg–oszmán megegyezési kísérlet Temesváron 1663-ban*. *Aetas* 35. évf. 2020/3. 46–60. 46–47; Sudár Balázs: *i. m.* 91–92.

Kemény is életét vesztette.⁷ Ezt követően I. Apafi Mihály maradt Erdély egyetlen legitim fejedelme, azonban a korábban Kemény Jánost támogató kör továbbra is a Habsburg-orientációban látta Erdély (és saját maguk) megmaradásának zálogát.

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy az egykori „Rákóczy”-, ekkorra „Kemény-párt” az Erdélyben maradt császári-királyi katonaságra támaszkodva, (diplomáciai) tárgyalások révén hogyan próbálta megtartani és megerősíteni pozícióját a „török tette fejedeleme”, I. Apafi Mihállal szemben.⁸

A „Kemény-párt” és az erdélyi császári-királyi *praesidium*

Kemény János halálával a belpolitikai megosztottság természetesen nem szűnt meg a fejedelemségben. Erdély három rendi nemzetének (magyar, székely, szász) többsége azonban a török nyomás ellenére vagy éppen ennek következtében, kétségtelen, hogy nagyon hamar elfogadta I. Apafi Mihály hatalmát. A megválasztásakor jelen lévő, csekély létszámú magyar *natio*hoz viszonylag hamar csatlakoztak a már kormányzati tapasztalattal rendelkező főurak, közülük Bethlen János kancellárt és a nagy tekintélyű Bánffy Zsigmond tanácsurat kell kiemelnünk.⁹ A szász *universitas* már az uralmi válság időszakában is a Porta által támogatott fejedelmek mellett állt,¹⁰ I. Apafi Mihályt is gyakorlatilag hatalomra kerülése után azonnal támogatta,¹¹ fejedelemmé választását követően néhány héttel, 1661 októberében pedig a szászok hűségesküt (*homagium*) tettek.¹² A székely székek többsége – a kezdeti bizonytalanság ellenére – ugyancsak hamar elköteleződött I. Apafi Mihály mellett.¹³ A *natio* köréből az új fejedeleme komoly

7 | Kruppa Tamás: Nagyszőlős, 1662. január 23. Kemény János és Apafi Mihály csatája az erdélyi trónért. *Hadtörténelmi Közlemények* 129. évf. 2016/1. 177–192.

8 | A „török tette fejedeleme” megbélyegzést I. Apafi Mihályra több „Kemény-párti” is használta ebben az időszakban. Lásd erre példaként: *Teleki Mihály levelezése*. II. (1661–1663). Kiad. Gergely Sámuel. Atheneum, Bp. 1906. (A Római Szent Birodalom Gróf széki Teleki család oklevéltára. – A továbbiakban: TML II.) 273, 275. Sudár Balázs tanulmánya címébe is beemelte ezt: Sudár Balázs: *i. m.* 90.

9 | I. Apafi Mihály megválasztásának körülményeire összefoglalóan lásd *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. I–XXI. (1540–1699). Szerk. Szilágyi Sándor. MTA, Bp. 1875–1898. (Magyar Történelmi Emlékek III. Országgyűlési Emlékek. – A továbbiakban: EOE) XII. 63–64. Bethlen János és Bánffy Zsigmond I. Apafi Mihály támogatásáról: TML II. 244; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 51. cs. nr. 1064. Kemény Simon levele Teleki Mihálynak (Vásáros) Namény, 1662. március 1. Mivel a palliumban lévő iratanyag számozatlan, ezen forrásokra a levélíró és a levél címzettje, illetve a keltezés alapján hivatkozom.

10 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1-1661-1. nr. 4-5.

11 | Lásd erre példaként Beszterce, Brassó és Nagysink, valamint Szeben együttműködését I. Apafi Mihállal: MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1-1661-5, 1-1661-6, 1-1661-23, 1-1662-48. nr. 121-122.

12 | Uo. 1-1661-30. nr. 2. „Jóllehet, kegyelmes urunk, rendkívül és az egész keresztyény világon lévő országoknak a mi hazánknak régi jó rendtartása ellen vagyon, hogy a regnicolák praestállják elsőben fejedelmek hűségére az homágiumot, mintsem a fejedelmek köteleznék magukat bizonyos conditiók alatt az országoknak: mindazáltal, hogy se nagyságnak, se a vezéreknak eziránt is kétségekben ne jussunk, rendkívül is (noha mi utolsóbb natio vagyunk) praestáltuk nagyságod hűségére a homágiumot.” Való igaz, a későbbi hadakozások során a „Kemény-pártiak” bíztak a szászok támogatásának megszerzésében. Lásd erre: TML II. 209, 238.

13 | Lásd erre példaként: MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1-1661-12. [Csíkszék], uo. 1-1661-13; uo. 1-1662-14. [Csíkszék, Gyergyószék, Kászonszék], uo. 1-1661-18.

ellenlábasként csak azt a Petki Istvánt kell megemlítenünk, akit az oszmánok I. Apafi Mihály kiválasztása előtt Erdély fejedelmének szántak. Noha a sokat tapasztalt Petki visszautasította a fejedelmi címet, korábbi tisztségeinél, így tanácsuraságánál, valamint Csík-, Gyergyó- és Kászoszék al-, majd főkapitányi pozíciójánál fogva komoly tekintéllyel és jelentős befolyással is bírt.¹⁴

Kemény János halálát követően a néhai fejedelem szűk támogató köre – így mindenekelőtt Bánffy Dénes, Bethlen Farkas és Gergely, Ebeni István, Szentpáli János és Teleki Mihály – azokba a várakba szorult vissza, ahol az erdélyi őrség mellett császári-királyi katonaság is állomásozott.¹⁵ Ezekre építve igyekeztek tartani magukat a Kösze Ali pasa szerdár által irányított, nagy létszámú török haderővel szemben.¹⁶ Erdély keleti-délkeleti, tehát a Habsburg Monarchia részét képező Magyar Királyságtól távolabb eső várai – az oszmán seregek egyre erősödő nyomására – azonban viszonylag gyorsan egyeztetésbe kezdtek az Apafi-kormányzattal, és hamarosan elkötölezték magukat a fejedelemnek. A görgényi várba menekült nemesség¹⁷ már 1662 januárjának végén azt jelentette Apafinak, hogy a várban tartózkodók nagy része a számukra szabad elvonulásról és későbbi oltalmukról is rendelkező fejedelmi biztosítéklevél (*assecuratio*) értelmében elhagyta a várat, és a fejedelemhez tart Segesvárra, biztosítani őt lojalitásáról. Továbbá a kapitány garantálta a német és erdélyi várőrség Apafi iránti hűségét

[A székely lófők, gyalog- és lovas rendjei], uo. 1-1661-31; uo. 1-1661-32. [Udvarhelyszék, Háromszék, Csíkszék]; EOE XIII. 73-75; SzOkl VI. 268-270. [Háromszék]. Hozzá kell tennünk, hogy Háromszék 1662 januárjának elején még bizonyosan inkább Kemény János pártján állt, amiről Cserei Farkas így számolt be a fejedelemnek: „... valamíg, kegyelmes uram, vagy három ember, úgymint Barabás Péter, Apor Lázár, harmadik is el nem vesznek Háromszékről, addig itt, kegyelmes uram, egyezség s nagyságodhoz való hűség bizony nem lésson...”. Lásd erre: MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1-1662-13. nr. 40-41; SzOkl VI. 255.

14 | Petki István tisztségeire összefoglalóan lásd Trócsányi Zsolt: *Erdély központi kormányzata 1540-1690*. Akadémiai, Bp. 1980. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai. III: Hatóság- és Hivaltörténet 6.) 32; Mordovin Maxim: Petki István, II. Rákóczy György főudvarmestere. In: *„Szerencsének elegyes forgása”. II. Rákóczi György és kora*. Szerk. Kármán Gábor, Szabó András Péter. L'Harmattan, Bp. 2009. 373-422. 414-419. Érdemes megjegyezni, hogy a székelyek körében ugyancsak komoly befolyással bíró, a „fiatalabb generáció” képviselője, Béli Pál is nagyon hamar, már 1661 novemberében I. Apafi Mihály hűségére tért. Lásd erre: MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1-1661-4; SzOkl VI. 251.

15 | Bánffy Dénes Bethlen várába szorult vissza (TML II. 244), Bethlen Gergely és Szentpáli János Fogarásban voltak (TML II. 253), Bethlen Farkas a „hírvivő” feladatait ellátva fordult meg többször Bethlen, Kővár és Szatmár között (TML II. 247, 283), Ebeni István Szamosújváron volt várkapitány (TML II. 253, 259), míg Teleki Mihály a vár főkapitányaként Kővárban tartózkodott, amely tisztségre Lónyay Anna nevezte ki (Szalai Ágnes: Egy gazdasági szakember az Apafi-korszakból: Felsőbányai Mátyas kővári udvarbíró és kapnikbányai gondviselő. In: *Hivatalnok értelmiség a kora újkori Erdélyben és Magyar Királyságban*. II. Szerk. Bogdándi Zsolt, Fejér Tamás, Jakó Klára. HUN-REN BTK TTI-EME, Bp.-Kvár 2024. [Erdélyi Tudományos Füzetek 301.] 147-218. 149).

16 | Az erdélyi-oszmán sereg létszámára lásd Sudár Balázs: *i. m.* 92.

17 | 1662 januárjának végén több olyan nemes és főúr is Görgény várában tartózkodott, akik néhány nappal később tértek I. Apafi Mihály hűségére, és akik a későbbiekben hosszabb-rövidebb időre a fejedelmi kormányzat meghatározó tagjaivá váltak. Erről Kovács Ferenc Marosvásárhelyről így számolt be a fejedelemnek: „... jelentjük nagyságodnak alázatosan Görgény felől [...], jöttek vala két százok, kiktől bizonyosan értjük, hogy Haller Gábor uram őnagysága, Bethlen János uram, Huszár István uram, Rhédey Ferenc és István uraimék, Haller Pál őnagysága, ezeken kül több böcsületes fő emberek is felesen lévén, Görgényben vagynak”. MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1-1662-31. nr. 75. Vö. Georg Kraus: *i. m.* 499.

is, csupán a katonák korábban Kemény Jánosnak tett eskü (*homagium*) alóli felmentésére vártak a fejedelem által a várba küldött biztosok révén.¹⁸ Ez minden bizonnyal megtörtént, ugyanis – ahogyan Georg Kraus elbeszéléséből tudjuk – Kassai Ferenc udvarmester és Barcsai Mihály, az udvari hadak kapitánya hozzávetőlegesen két héttel később 200 katonával érkezett Görgénybe a vár hűségének biztosítására.¹⁹ Nem sokkal később Fogaras vára is követte Görgény példáját: a vár főkapitánya, Bethlen Gergely és a vele Fogarasba menekült mezei hadak alkaptánya, Szentpáli János február végén feladták a várat,²⁰ előbbi a császári-királyi katonákat Apafi biztosítéklevele értelmében Szamosújváron keresztül a Magyar Királyság felső-magyarországi központjába, Szatmár várába kísérhette.²¹ A két erősség feladásának hírére 1662 tavaszán a déli végek védelmét irányító Déva várában állomásozó német és erdélyi *praesidium*, valamint a térségbeli nemesség is elkötelezte magát az I. Apafi Mihály iránti hűség.²² A huszti várbirtokára visszavonult egykori fejedelem, Rhédey Ferenc viszont már közvetlenül Kemény János halálát követően bizalmáról és támogatásáról biztosította Apafit. Ez a lépés minden bizonnyal együtt járt a várban állomásozó Habsburg-hű katonaság „semlegesítésével”.²³

Noha az Apafi-kormányzat az oszmán seregek támogatásával a többi császári-királyi csapattal megerősített véghely megszerzésére egyeztetés és fenyegetés útján egyaránt kísérletet tett, az északi-északnyugati erősségek – így Bethlen, Kolozsvár, Kővár, Szamosújvár és Székelyhíd – továbbra is a „Kemény-párt” bázisául szolgálhattak.²⁴ Ezen váraknak és katonaságuknak a „Kemény-párt”, illetve a Habsburgok iránti lojalitása azonban magától értetődően nem jelentett elegendő erőt az oszmán-erdélyi seregekkel és Erdély legitim fejedelmével, I. Apafi Mihállyal szemben. Mindezt a „Kemény-párt” Erdélyben „szétszóródott” tagjai nagyon hamar felmérték, így levélben azonnal felvették és a későbbiekben folyamatosan tartották is egymással a kapcsolatot a továbblépés érdekében.²⁵ Ennek alapján pedig magától értetődő volt a személyes tárgyalás szükségessége is, így többen közülük – tudniillik, akiknek a biztonságos utazás lehetősége megadatott – 1662 februárjának közepén Aranyosmeggyesre siettek a néhai fejedelem fiával, Kemény Simonnal és az özvegy fejedelemasszonnyal, Lónyay Annával való egyeztetésre, a Habsburgok hathatós segítségének megszerzése reményében.²⁶

18 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1-1662-21.

19 | Georg Kraus: *i. m.* 507.

20 | A két, ekkor még „Kemény-párti” főúr tisztségére (*supremus capitaneus Fogarasiensis, vicegeneralis exercituum campestrium*) lásd EOE XIII. 96; TML II. 253, 266; MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 48. cs. nr. 1038./110.

21 | EOE XIII. 99-100; TML II. 259.

22 | Erre részletekbe menően lásd Szalai: *Erdély déli végeinek védelme* 264-265.

23 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1-1662-40. nr. 96-97.

24 | Uo. 1-1662-22, 1-1662-4. nr. 4-5; TML II. 259, 264, 270.

25 | Lásd erre a teljesség igénye nélkül: TML II. 244-245.

26 | EOE XIII. 12; Bethlen János: *Erdély története 1629-1673*. Fordította P. Vásárhelyi Judit. Utószóval és jegyzetekkel ellátta: Jankovics József. Balassi, Bp. 1993. 121. A „Kemény-pártiak” a gyűlést két helyszínen, Aranyosmeggyesen és a Kolozs vármegyei Szentmargitán tartották, vélhetően abból az okból, hogy a háborús körülmények között nem mindenki tudott Erdély belsőbb területéről Aranyosmeggyesre utazni. Egy, a gyűlés(ek)en keltezett forrás alapján az alábbi személyek „erősítették” a „Kemény-pártot”: Kemény Simon, Fehér vármegye egyik főispánja, Udvarhelyszék és Fogarasföld főkapitánya; Kapi György tanácsúr, Közép-Szolnok vármegye főispánja, Erdély generálisa; Ebeni István tanácsúr, Kolozs vármegye főispánja, Szamosújvár főkapitánya; Bánffy Dénes, Doboka vármegye főispánja; Kemény

Ez mindenekelőtt az erdélyi várakban állomásozó császári-királyi őrséggel kapcsolatban felmerülő nehézségek miatt volt lényeges kérdés. A forrásokból kitűnik, hogy a Szatmár várában az 1660-as évek első felében szolgálatot teljesítő Olivier Wallis császári vezérőrnagy hatáskörébe tartozott az Erdélyben állomásozó Habsburg-őrség feletti döntéshozatal. Erre enged következtetni, hogy Kemény Simon és az őt támogató kör „kapcsolattartójaként” a Szatmárhoz közeli kővári vár főkapitánya, Teleki Mihály rendszerint őt kereste meg az Erdélyben állomásozó császári-királyi őrséget érintő legkülönbözőbb kérésekkel, nehézségekkel. Ugyanakkor a „Kemény-párt” levelezésben állt a korábban a néhai fejedelem megsegítésére küldött seregek parancsnokával, Raimondo Montecuccolival is. Egyrészt megoldásra várt a katonák folyamatos ellátásának biztosítása, amelyet ugyan Kemény Simon és Lónyay Anna a saját költségén is igyekezett megoldani,²⁷ az ellátmány hadi körülmények közti várakba szállítását, valamint a hosszú távú segítséget a „Kemény-pártiak” mégis a Habsburg-tisztek révén a császári udvartól remélhették. A támogatást a lehetőségekhez mérten rendszerint meg is kapta a császári-királyi és vele együtt az erdélyi őrség: példának okáért Olivier Wallis saját katonáit küldte ki marhahajtás céljából, hogy aztán a kővári várőrség ellátására küldhesse a zsákmányt.²⁸ De több esetben biztosította a császári-királyi *praesidium* élelmezését a felsőbányaiaktól és a távolabb tartózkodó „Kemény-pártiak”, valamint az Apafi hűségén állók északi-északnyugati birtokairól megszerzett búza.²⁹ Továbbá jól jelzi a Habsburgoknak a várőrség ellátásában való szerepvállalását, hogy Wallis és Montecuccoli biztosították arról az erdélyi várkapitányokat, hogy amennyiben pénzért találnak a katonaság számára élelmet, annak költségeit magukra vállalják, és haladéktalanul beküldik Erdélybe.³⁰ Természetesen a háborús körülmények között így is hatalmas gond volt az ellátás megszervezése a Habsburgok hűségén maradt erdélyi várakban, emiatt több, az erdélyi és császári-királyi őrség, valamint az előjárók közötti súrlódásról,³¹ továbbá a várak körül élő lakosságnak a súlyos terhek okozta elégedetlenségéről is beszámolnak a források.³² A „Kemény-párt” kezdetben a szatmári tisztektől várta annak megszervezését is, hogy gyarapítsák és a megfelelő módon

Péter, Kolozs vármegye főispánja; Torma István, Belső-Szolnok vármegye főispánja; Torma János, Bethlen főkapitánya; Kornis Gáspár; Bethlen Elek; Torma György; Alvinczi István; Vajda Mihály; Székely István, Szamosújvár alkaptánya; Teleki Mihály, Kővár főkapitánya; valamint Szilvási Péter. Lásd erre a „Kemény-pártiak” Rottal Jánoshoz intézett levelét: MNL OL, Nádasdy cs. nádasdladányi lt. (P 507), 10. cs. nr. 393.

27 | Lásd erre példaként: MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 51. cs. nr. 1064. Kemény Simon levele Teleki Mihálynak, Szatmár, 1662. július 19.; uo. Lónyay Anna levele Teleki Mihálynak, Som, 1662. október 22.; MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1-1662-4. nr. 4.

28 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 51. cs. nr. 1064. Kemény Simon levele Teleki Mihálynak, (Vásáros)Namény, 1662. augusztus 4.

29 | TML II. 250, 255; MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1-1662-51.

30 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 51. cs. nr. 1064. Kemény Simon levele Teleki Mihálynak, (Aranyos)meggyes, 1662. március 3. „Értekezzék kegyelmed mind ott az vidéken, mind körül s Bányán, ha találtathatnánk feles búzát pénzre, mivel az mint kegyelmed Monte Cuculi leveleből értheti, vagyon arra rendeltetett költség Vallis kezében, mindjárt megadnók az árát.”

31 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 51. cs. nr. 1064. Kemény Simon levele Teleki Mihálynak, Szatmár, 1662. április 28.

32 | Ebeni István például így számolt be a kolozsvári helyzetről 1662 áprilisában Teleki Mihálynak: „Bizony valóban féltém Kolozsvárat, mert az város megúnta az német inséget; féltém, belől annyit

csoportosítsák át az Erdély területén állomásozó hadakat saját katonai pozíciójuk megtartása és megerősítése érdekében.³³ Annak ellenére azonban, hogy a Habsburg-tisztviselők – mindenekelőtt Olivier Wallis – segítségnyújtása egyértelműen tetten érhető a „Kemény-párt” irányába, amely magától értetődően a Habsburg-udvar érdeke is volt ekkoriban, a folyamatosan akadozó ellátás, valamint az egyesült fejedelmi-török seregek nyomása kétségtelenül egyre jobban meggyengítette a „Kemény-pártot”, katonai helyzete mindinkább bizonytalanná vált.

Kapcsolatfelvétel a magyar rendek képviselőivel és a Habsburg-udvarral

Kemény Simon és köre minél gyorsabban próbálta megszerezni és bebiztosítani a korábban a Habsburgok által az apja, Kemény János számára ígért támogatást. A „párt” fennmaradása és ezen segítség garantálása érdekében nélkülözhetetlen volt a magyar rendek és rajtuk, valamint hivatalos követeken keresztül I. Lipót megkeresése.³⁴ A komolyabb támogatás megszerzése mellett ezt az is indokolta, hogy természetesen I. Apafi Mihály is igyekezett saját érdekeit érvényesíteni a Habsburg-udvarban. A fejedelem célja mindenekelőtt az volt, hogy elérje a császári-királyi őrség Erdélyből való kivonását,³⁵ erről pedig nyilvánvalóan a „Kemény-pártiak” is értesültek.³⁶

Kemény Simon nem sokkal apja halálát követően levélben kereste meg Wesselényi Ferencet, kérve tőle támogatását, biztosítva egyidejűleg a nádort arról, hogy kitananak I. Lipót hűségén. Hangsúlyozta, hogy „számosan lévén, kiváltképpen az első rendek közül [...] őfelségének igaz hívei”, akiknek az Erdélyben maradt császári-királyi őrség az egyetlen támaszuk. Ebből adódóan, ha a csapatok Erdélyből való kivonásáról határozának, azzal helyzetük teljességgel reménytelené válna.³⁷ A nádor mellett Rottal Jánost, I. Lipót belső tanácsosát is arra kérték, hogy a császár előtt és a Habsburg-udvarban is mozdítsa elő ügyüket.³⁸ Tudjuk, hogy Kemény Simon Kászoni Márton későbbi

ellensége leszen, mint kívül”. Lásd erre: TML II. 285; MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1–1662–7. [Beszterce város.]

33 | TML II. 256; MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 51. cs. nr. 1064. Kemény Simon levele Teleki Mihálynak, Aranyosmeggyes, 1662. március 4.; uo. Kemény Simon levele Teleki Mihálynak, Aranyosmeggyes, 1662. március 12.

34 | TML II. 244–245.

35 | Tudjuk, hogy I. Apafi Mihály 1662 folyamán több követet is küldött a Habsburg-udvarba, melyről alább részletesebben szólunk. Példaként lásd ezekre: EOE XIII. 20–21, 167; TML II. 248; MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 2–1662–5; uo. 1–1662–16. [Daniel István követsége]; uo. 3–1662–11. [Fekete Péter követsége]. Emellett Erdély rendjei az 1662 májusában, Kolozsváron tartott tábori országgyűlésen megfogalmazott levelükben szintén a császári-királyi őrség kivonását kérték Wesselényi Ferenc nádortól. EOE XIII. 161–163. A nádor I. Apafi Mihálynak küldött válaszlevelében biztosította a fejedelmet a támogatásáról, ezzel együtt az erdélyi követ, Fekete Péter által a császári udvarból küldött határozat, azaz a császári-királyi őrség Erdélyben tartásának ténye ellen természetesen nem tehetett semmit. Lásd erre: MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1–1662–59.

36 | TML II. 289.

37 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1–1662–1. nr. 27v. Wesselényi Ferenc nádor a későbbiekben biztosította Kemény Simont a támogatásáról. Lásd erre: uo. 1–1662–61.

38 | MNL OL, Nádasdy cs. nádasdladányi lt. (P 507), 10. cs. nr. 393.

esztergomi kanonokhoz is hasonló kéréssel fordult.³⁹ Bizonyos továbbá az is, hogy saját maga és hívei egyéb gondjainak orvoslása érdekében is segítséget várt Kászontól, akit követe, Macskási Boldizsár útján is felkeresett. A források tanúsága szerint Kászoni Márton azonnal segített a „Kemény-pártnak”, és nagyon pozitívan értékelte erdélyi helyzetüket, illetve a császári-királyi udvarban való támogatottságukat.⁴⁰ Már február utolsó napjaiban több levelet küldött Kemény Simonnak, tájékoztatva, hogy számos kérdésben sikerült előrelépést elérnie. Mindenekelőtt biztosította Keményt a császári-királyi őrség Erdélyben hagyásáról, emellett arról, hogy a császár mindenben támogatni fogja Keményt és keresztény támogatóit. Garantálta továbbá, hogy a „Kemény-pártiaknak” az egykori fejedelem, Rhédey Ferenc birtokában lévő Huszt váruradalmában maradt javainak megszerzésére gondot fognak fordítani, kifejtve, hogy aki a kereszténységet követi, annak nem kell tartania a veszteségtől, ellenben az oszmánokhoz átpártolók félthetik jószágait.

Részben ezzel összefüggésben Kászoni hangsúlyozta, hogy I. Apafi Mihály követének a császár nem fog audienciát adni. Ellenben előirányozták, hogy az Udvari Haditanács elnöke, Wenzel Eusebius von Lobkowitz herceg adja majd tudtára a fejedelem küldöttjeinek, hogy I. Lipót nem támogatja az Apafi-kormányzatot, indokaikat részletekbe menően közölve velük. A Habsburg-udvar e tekintetben kijelentette, hogy I. Lipót császár nem ismeri el I. Apafi Mihályt Erdély fejedelmének, hiszen nem az ország törvényei szerint történt megválasztása. Beismerték ugyan, hogy „*valakik*” megválasztották, azonban Apafi választását (*electio*) vagy, ahogy magyarázatuk szólt, inkább elfogadását (*acceptatio*) az oszmánok fegyverrel kényszerítették ki. Továbbá nehezményezték, hogy I. Apafi Mihály nagy kiterjedésű területeket ígért az oszmánoknak, sőt beleegyezésével egyes vidékek már a fennhatóságuk alá is kerültek. Emellett Apafi támogatásának megtagadására komoly indokul szolgált, hogy a Portát pártfogójának elismerve készen áll a kereszténység ellen harcolni.

Összességében Kászoni biztosította arról Kemény Simont, hogy I. Lipót császár Erdély korábbi státuszát és szabadságát visszaállítja, és e célból Szentgyörgyi Ferenc váci püspök személyében követet küld hozzá. A káplán a követség pontos céljait is körvonalazta levelében, továbbá jótanácsokkal látta el a „Kemény-pártot” a követtel való tárgyalásokkal illetően. Szentgyörgyi Ferenc elsődleges feladatával összefüggésben arra szólította fel Kemény Simont, hogy Aranyosmeggyesre, vagy ahol ő biztonságosabbnak tartja, hívjon össze gyűlést, nem kisebb célból, minthogy körükből fejedelmet válasszanak. Kászoni hangsúlyozta, hogy olyan személyt válasszanak, aki a néhai Kemény János elképzeléseit mindenben követi, és aki az eddigi gyűléseken megfogalmazott döntésekhez tartja majd magát. Kiemelte emellett, hogy a császár a szabad fejedelmválasztás jogát tiszteletben tartja, így a választást Keményre és az összehívandó gyűlésre bízza, csupán a megválasztott fejedelemtől kér majd hűségesküt (*homagium*). Mivel Szentgyörgyi püspöknek – megbízatása értelmében – mindenben Kemény Simonra és híveire kellett hagyatkoznia, Kászoni azt tanácsolta Keménynek, hogy a lehető legtöbb támogatóját hívja Aranyosmeggyesre, akik pedig nem tudnak a helyszínre menni, azoktól Kemény levélben kérje be véleményüket a választandó fejedelem személyéről. Az utazás nehézségeinek ezáltal történő kiküszöbölése mellett

39 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1-1662-1. nr. 28-29r.

40 | EOE XIII. 13, 98-99.

ugyanis azt is fontosnak tartotta, hogy a gyűlésen minél több szavazat legyen, „a legkisebb erdélyinek is” lehetőséget biztosítva a választásra. Továbbá azt tanácsolta, hogy már Szentgyörgyi Ferenc megérkezése előtt célszerű lenne tárgyalni a választandó fejedelem személyéről. Kászoni a követ megfelelő fogadásának szükségességére is felhívta Kemény Simon figyelmét, hangsúlyozva, hogy ő az első ember Erdélyben, akihez a császár formális módon (*solemnis*) követét küldi. Éppen ezért arra intette Keményt, hogy olyan tisztelettel fogadja a püspököt, mintha maga a császár érkezne hozzá: szállása uralkodóhoz illő legyen, és semmiben ne szenvedjen hiányt. A káplán kifejtette, hogy I. Lipót is meg fogja keresni levelében Kemény Simont, így célszerű lenne, ha a császár levelének másolatait szétküldené az országba, hogy minél több emberhez eljusson támogatásának híre.⁴¹

A „Kemény-párt” ugyanakkor még a február közepén tartott aranyosmeggyesi (és szentmargitai) gyűlés határozata értelmében a Habsburg-udvarba is követet küldött, Bethlen Farkas, Fehér vármegye főispánja személyében.⁴² Kászoni Márton a „Kemény-párt” számára küldött nagyon kedvező hírek mellett Bécsben várta a követ érkezését, és minden bizonnyal segítette a császári udvarban való boldogulását.⁴³ Tudjuk, hogy Bethlen Farkas 1662 márciusának elején érkezett meg a Habsburg-udvarba, ahol nagyon részletes beadványában terjesztette elő Kemény Simon és támogatóinak érdekeit. Bethlen mindenekelőtt biztosította a császárt a „Kemény-párt” hűségéről; a hozzá intézett kérések három fontosabb kérdés köré csoportosíthatók. Elsőként az Erdélyben állomásozó császári-királyi őrségről való gondoskodás szükségességét hangsúlyozták, biztosítéklevelet kérve I. Lipóttól arra nézve, hogy nem fogja kivonni a katonákat az erdélyi várakból, valamint figyelmet fog fordítani ellátásukra. Azzal érveltek, hogy a támogatás elmaradása könnyen előmozdíthatja egyes katonaelemek törökhöz való átpártolását, a Habsburg-őrség Erdélyből történő kivonása esetén pedig a török könnyedén elfoglalja a „Kemény-párt”, azaz az erdélyi Habsburg-orientációt támogatók bázisául szolgáló véghelyeket. A Bethlen által beadott folyamodványban fontos szempontként jelent meg az Apafi-kormányzattal való szembehelyezkedés: arra kérték a császárt, hogy ne adjon hitelt a fejedelem által küldött követeknek, ugyanis tudvalevő, hogy Apafi már megegyezett az oszmánokkal a hadak egyesítéséről és azok előrenyomulásáról. Személyes elemként jelent meg az igényeik között a „Kemény-párthoz” tartozók birtokainak és egyéb javainak ügye is. A beadványban Kemény Simon és köre nehéz anyagi helyzete is hangsúlyosan előkerült. I. Apafi Mihály fejedelem ugyanis megfosztotta őket birtokaiktól, és híveinek adta azokat. Így kérték a császárt, hogy adja vissza elvett javaikat a hűségén kitartó „Kemény-párt” tagjainak. Ezzel összefüggésben igényt tartottak az Apafi pártján álló egykori fejedelem, Rhédey Ferenc birtokában lévő Huszt várába került javaikra is, szorgalmazva, hogy azokat szolgáltatassák vissza Kemény Simonnak, az özvegy fejedelemasszonynak, Lónyay Annának és híveiknek. Kérték továbbá, hogy a császár mielőbb – akár háborúval, akár békével – állítsa vissza Erdély korábbi státuszát, privilégiumait és szabadságait, s amennyiben béketárgyalásra kerülne sor, az erdélyi kérdések is kerüljenek napirendre a biztos alapokon nyugvó béke érdekében. Háború esetén pedig kérték, hogy a császári-királyi

41 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Teleki Mihály-gyűjtemény (P1238), 1–1662–3. nr. 2.

42 | EOE XIII. 12; TML II. 245, 252; MNL OL, Nádasdy cs. nádasdladányi lt. (P 507), 10. cs. nr. 393.

43 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Teleki Mihály-gyűjtemény (P1238), 1–1662–3. nr. 2.

csapatok semmiképpen ne hagyják cserben Erdélyt, mivel a városok és várak nemcsak Erdélyben, de a Magyar Királyságban is veszélyben vannak az oszmánok hódítása miatt. Összességében kifejtették: bíznak benne, hogy a császár mint a kereszténység feje segítséget nyújt a pogány oszmánokkal szemben, és helyreállítja Erdély korábbi helyzetét.⁴⁴

Bethlen Farkas tárgyalásainak eredménye már hazatértét megelőzően megérkezett Erdélybe, Kemény Simont és körét ugyanis rövid jelentésben informálta az eseményekről. Beszámolójából világossá vált, hogy Bethlen fent kifejtett előterjesztése mellett elsősorban a Kásznai által már bejelentett Szentgyörgyi Ferenc követségének körülményeiről, valamint a császári-királyi katonai segítség kérdéséről egyeztetett. Előzetesen felmerült annak a lehetősége, hogy Bethlen Gergely egy néhány száz fős haddal, a vele Fogaras várából Szatmárba távozott császári-királyi katonasággal és a szatmári lovasokkal a „Kemény-párt” pozíciójának megerősítése érdekében betör Erdélybe, ha a Teleki Mihály kővári főkapitánytól érkező hírek megerősítik azt, hogy a támadás eredményes lehet. Ennek hiányában – Bethlen Farkas jelentése szerint – azonban egy „derekasabb segítséget” kell várnia Kemény Simonnak és támogatóinak. Ezen hadsereg létszámáról is folytak tárgyalások, megállapítva, hogy a had „circiter fog állani négyezer emberből”. Arról is döntés született, hogy I. Lipót támogatását szélesebb körben is szükséges terjeszteni Erdélyben, s ennek értelmében a „Kemény-párt” feladatává tették, hogy Szentgyörgyi Ferenc megérkezésekor manifesztumban hozzák az országlakosok tudtára a császári támogatást. Mivel a váci püspök követsége ekkor már biztos volt, Bethlen igyekezett kipuhatolni, hogy egészen pontosan milyen elvárásaik lehetnek a követ és általa a császári udvar felé az ország státuszát és saját helyzetüket illetően. Bizonyossá vált, hogy a Kemény Simon és támogatói Husztban lévő javairól való tárgyalással is a váci püspököt bízták meg.⁴⁵ Az ügy vélhetően azért kapott különös hangsúlyt, mert maga Rhédey Ferenc is fiát, Rhédey Lászlót küldte a Habsburg-tisztségviselőkhöz a kérdés megtárgyalása és nyilvánvalóan a fennálló helyzetről való részletes tájékozódás érdekében.⁴⁶ Ezenfelül a „Kemény-pártiak” egyértelműen ígéretet kaptak arra, hogy a császár Erdélyt korábbi szabadságába visszaállítja, megakadályozza a további területvesztést, sőt, az oszmán uralom alá került vidéket is visszacsatolja Erdélyhez, ahogy a tárgyalás eredményéről szóló beszámolójában Bethlen Farkas fogalmazott: „vagy tracta vagy fegyver által”. Emellett biztosították a „Kemény-pártiakat”, hogy mindenért kárpótlásban (*remuneratio*) fognak részesülni.⁴⁷

44 | Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Türkei I. Karton. 134. März – Mai, 1662. nr. 34–38.

45 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 51. cs. nr. 1064. Az irat összesen 8 pontból áll – utolsó pontjához azonban nem írtak semmit –, és a következő címet viseli: *Compendium breve tractatus nostri a die [...] Martii usque ad 2. Aprilis*. A tartalma egyértelművé teszi, hogy Bethlen Farkas 1662 tavaszán Bécsben folytatott tárgyalásairól van szó. Időközben Kemény Simon Rhédey Lászlóval is egyeztetett javaik kiadásáról. Lásd erre: *Török-magyarkori állam-okmánytár*. IV. Szerk. Szilády Áron, Szilágyi Sándor. Eggenberger, Pest 1870. (Török-Magyarkori Történelmi Emlékek. Okmánytár VI. – A továbbiakban: TMÁO IV.) 40–41.

46 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 51. cs. nr. 1064. Kemény Simon levele Teleki Mihálynak, Aranyosmeggyes, 1662. február 28.

47 | Uo. 51. cs. nr. 1064. *Compendium breve tractatus ...*

Szentgyörgyi Ferenc váci püspök követsége a „Kemény-pártnál”

Tudjuk, hogy a Szentgyörgyi Ferenc váci püspök követségéről szóló, I. Lipót császár és Kászoni Márton által írt leveleket a császári udvart Bethlen Farkassal megjárta Sámsondi György „kézbesítette” Kemény Simonnak.⁴⁸ Emellett a császári udvar Orbán János kancelláriai titkár által a „Kemény-pártiak” közül Teleki Mihály kővári főkapitányt is tudósította a követségről.⁴⁹ Kemény Simon ugyancsak azonnal értesítette Telekit a fejleményekről, hiszen a Szatmár vármegyei családi birtokokon, leginkább Aranyosmeggyesen vagy (Vásáros)Naményban tartózkodva legkönnyebben a kővári főkapitány tudott kapcsolatot tartani az erdélyi várakba szorult híveivel. Kemény Simon – a Kászoni által felsorakoztatott előzetes elvárások szerint – a káplán és a császár leveleinek lemásolására és azok támogatói körében való terjesztésére kérte Telekit, annak érdekében, hogy minél többen legyenek jelen a követ érkezésekor tartandó gyűlésen. Kemény mindenekelőtt Bánffy Dénes, Ebeni István és Teleki Mihály megjelenésére számított, ugyanakkor kérte híveit, hogy amennyiben nem tudnak részt venni a tanácskozáson, küldjék el követüket és/vagy támogató levelüket a választandó fejedelem személyéről való véleményükkel.⁵⁰

Szentgyörgyi Ferenc 1662 márciusának végén érkezett meg Szatmár érintésével Aranyosmeggyesre.⁵¹ Amellett, hogy kinyilvánította I. Lipót császárnak a „Kemény-párt” és Erdély iránti támogatását, kiábrándultan vette tudomásul a Kemény Simont támogatók kis létszámát. Ebből adódóan tárgyalások kezdődtek arról, hogy miként lehetne megszervezni a többi „Kemény-párti”, egyszersmind a Habsburg-orientációjú személyek helyszínre érkezését, azonban az oszmán csapatok közelsége miatt ekkor még nem tudtak katonákat küldeni a hívek Aranyosmeggyesre való bekísérésére. Ennek ellenére a követ gyakorlatilag a Bethlen Farkas és Kászoni Márton által előrevetített problémák orvoslásáról, így a „Kemény-pártiak” javainak visszaadásáról és Erdély korábbi státuszának császár általi visszaállításáról biztosította Kemény Simont és támogatóit.⁵²

A váci püspök ugyanakkor azonnal beszámolt a tényleges helyzetről I. Lipótnak és a császár főudvarmesterének, a Titkos Tanács elnökének, Johann Ferdinand Portia hercegnek is. Szentgyörgyi elsőként arról tett jelentést, hogy a tárgyalás helyszínén Kemény Simon mellett csupán Kornis Gáspárt, Bethlen Gergelyt és Szentpáli Jánost találta, a többi „Kemény-párti” védelem híján, az egyesült oszmán és erdélyi seregek jelenlétéből adódóan nem tudott Aranyosmeggyesre érkezni. A követ komoly féltelmének adott hangot emiatt, elképzelhetetlennek tartva azt, hogy a „Kemény-párt” helyzete ilyen lehetőségek közepette, vagyis a többségük Erdélybe szorulása esetén

48 | Bethlen János: *i. m.* 121–122; MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 51. cs. nr. 1064. Kemény Simon levele Teleki Mihálynak, é. n.

49 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Teleki Mihály-gyűjtemény (P1238), 1–1662–5. nr. 1.

50 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 51. cs. nr. 1064. Kemény Simon levele Teleki Mihálynak, é. n.; uo. Kemény Simon levele Teleki Mihálynak, Aranyosmeggyes, 1662. március 9.; TMÁO IV. 37–40.

51 | TML II. 271; EOE XIII. 136.

52 | Bethlen János: *i. m.* 124; TML II. 275–276.

megoldódjon. Ráadásul időközben egyesek I. Apafi Mihály hűségére tértek, mások mellett a nagy tekintélyű és sokat tapasztalt korábbi fejedelemjelöltet, Petki Istvánt sem sikerült megnyerni a tárgyalásra, aki ekkoriban Bornemissza Anna fejedelemasszony közbenjárásával már I. Apafi Mihályt támogatta.⁵³ Emellett helyzetük megerősítése végett – Olivier Wallis szatmári generálissal egyeztetve – egy katonai haderő mielőbbi bevetését is szorgalmazta, annál is inkább, mivel a szamosújvári várból érkező hírek alapján ezres nagyságrendű oszmán sereg vette ostrom alá a „Kemény-párt” fő bázisát, Kolozsvárt.⁵⁴ A szatmári és erdélyi egyesült seregek eltartására már Portia hercegnek tett ajánlást Szentgyörgyi, kifejtve, hogy a két haderő biztos ellátása érdekében a Szepesi Kamarában, azaz székhelyén, Kassán vagy Eperjesen kellene 10 ezer forintnyi összeget „letétbe helyezni”.⁵⁵

Bizonyos, hogy Szentgyörgyi Ferencnek a császári udvarnak szóló jelentésekkel párhuzamosan, az előzetes várakozásoktól elmaradó körülmények között is tárgyalnia kellett. Noha érkezésének fő célja a fejedelemválasztás lett volna, az adott helyzet ezt nyilvánvalóan nem tette lehetővé, így áthidaló megoldásként a jelen lévő „Kemény-pártiakat” arra biztatta, hogy válasszanak maguknak vezetőt, akik magától értetődően Kemény Simont választották fejüknek, generálisi tisztségben.⁵⁶ Tették mindezt azzal a céllal, hogy a Habsburg-orientációt támogató kört továbbra is összefogja, és katonai vezetőként a közeljövőben hadat fogadhasson, amely a tervek szerint a hozzávetőlegesen három hétre a térségbe érkező Habsburg-felmentősereggel együtt Erdélybe benyomulva biztosíthatná a hatalmukat, majd ennek köszönhetően meghirdethetik a fejedelemválasztó országgyűlést, hogy „communi suffragio legyen electio”.⁵⁷ Kemény Simon generálissá választásával egyidejűleg – a Szentgyörgyi püspökkel folytatott tárgyalások értelmében – megkezdődött a hadi felkészülés is: a követ írt a felső-magyarországi Göncön állomásozó lovasság vezetőjének (*wachtmeister*) a mozgósításról, Szatmárba is postakövetet küldtek az ottani sereg átcsoportosításának szükségességéről, valamint Kemény Simon a saját katonáinak bevetését is kilátásba helyezte, így arra számítottak, hogy mintegy ezerfős hadsereget sikerül összegyűjteni Aranyosmeggyesre.⁵⁸ Nem volt elhanyagolható kérdés a hadak ellátásának megszervezése sem, kiváltképp annak reményében, hogy további császári-királyi katonák érkeznek a térségbe Szentgyörgyi püspök ígérete és korábban Bethlen Farkas rendkívüli követ császári udvarral való egyeztetése alapján. Erre a célra Máramaros vármegyét szemelte ki a „Kemény-párt”,

53 | EOE XIII. 134–135. Ebeni István szamosújvári főkapitány 1662 márciusában így számolt be Teleki Mihálynak Petki István „pártváltása” jelentőségéről: „... értem Petki bejövését, kin bizony búsulok, mert az székelységnek nyaka szakatt az ő bejövetelivel”. Lásd erre: TML II. 273; Mordovin Maxim: *i. m.* 419–420. Való igaz, Csík-, Gyergyó- és Kászsorszék királybírója, szárhegyi Lázár István 1662 nyarán saját maga és Petki István segítségét ígerte Ebeni Istvánon keresztül a „Kemény-pártiaknak”. Lásd erre: TML II. 334. Míg Lázár István Kemény János halálát követően hónapokig nem fogadott hűséget I. Apafi Mihálynak (SzOkI VI. 273.), addig Petkinek a „Kemény-párt” hűségére történő visszatérésére nem találtunk bizonyítékot az eddig feltárt forrásokban.

54 | EOE XIII. 134–135.

55 | Uo. 136.

56 | TML II. 276.

57 | EOE XIII. 137. Vö. TML II. 276. Kemény Simon a Habsburg-pártiak vezetőjének való megválasztásáról beszámolt Kászoni Mártonnak és Wesselényi Ferenc nádornak is: EOE XIII. 138–140; MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1-1662-1. nr. 27–28.

58 | TML II. 275.

egyrészt nyilvánvalóan elhelyezkedése miatt, másrészt kedvező állapotánál fogva is alkalmas volt egy jelentősebb létszámú sereg ellátására.⁵⁹ Ebből adódóan nem véletlen, hogy a váci püspök instrukciója értelmében nem csak a „Kemény-pártiak” Husztban lévő javairól való megegyezés miatt szorgalmazta a Rhédey Ferencsel való személyes találkozást, hiszen az egykori fejedelem ekkor Máramaros vármegye örökös főispánja volt.⁶⁰ Az I. Apafi Mihályhoz hűséges Rhédey azonban rögtön értesítette a fejedelmet Szentgyörgyi szándékáról, aki jótanácsokkal látta el hívét, miszerint ha találkozásra kerül sor, ne egyedül fogadja a követet, ne sértse meg őt, és természetesen a tárgyalás Erdély hasznára váljon. Apafi kifejtette továbbá, hogy mivel ő úgy tudja, hogy Szentgyörgyi Ferencet az erdélyi rendekhez küldte a császár, nem Kemény Simonhoz, biztassa arra a püspököt, hogy menjen be a fejedelmi udvarba. Megjegyezte, hogy csakis az szolgálná a kereszténység javát, ha a császári-királyi őrség Erdélyből való kiviteléről megegyezhetnének.⁶¹

A „Kemény-párt” szűkülő mozgástere

I. Lipót császár biztató levele időközben megérkezett a Kemény-pártiakhoz,⁶² és az is világossá vált, hogy mind Szentgyörgyi részéről, mind Bethlen Farkas korábban említett bécsi tartózkodása alatti tárgyalásakor célt ért a felmentősereg Erdélybe küldésének szorgalmazása. Szigeti Márton, Máramaros vármegyei alispán I. Apafi Mihálynak 1662 áprilisában küldött jelentéséből ugyanis világossá vált, hogy Gönc és Pozsony környékén, valamint Borsod vármegyében hozzávetőlegesen 12–13 ezer fős császári-királyi sereg kezdte meg a harcra való felkészülést, Szatmár környékén pedig mintegy 3 ezer fős katonaság állomásozott.⁶³ A háborús előkészületekről a megmaradt „Kemény-párt” is tudomást szerzett, s néhány nappal később maga Kemény Simon a korábban betervezett létszámú sereget némileg meghaladva, 1,5–2 ezer fős német és magyar zsoldos katonaság kíséretében indult meg Szatmárról az Erdélyi Fejedelemség belsőbb területei felé. Tervbe vette a bethleni és szamosújvári katonasággal való egyesülést, bizonyára annak érdekében, hogy az oszmán és erdélyi seregek által egyre nagyobb erővel támadott Kolozsvár felmentésére siessenek. Egyszersmind információt várt a két véghelyen tartózkodó híveitől arra nézve, hogy reális esélye van-e egy ilyen létszámú sereg győzelmének, avagy várjon a felmentősereg bevetésére.⁶⁴ A Bánffy Dénestől és Ebeni Istvántól érkező hírek egyöntetűen erősítették meg, hogy az oszmán–erdélyi seregek többszörös túlereje miatt Keménynek semmiképpen nem észszerű egy ilyen kis létszámú sereggel Erdélybe vonulnia.⁶⁵

59 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 51. cs. nr. 1064. Kemény Simon levele Teleki Mihálynak, Aranyosmeggyes, 1662. március 9. „... Máramaros szép, épen maradt s bő darab földcske is, őfelsége egynéhány ezer emberét bocsátaná...”

60 | TML II. 275.

61 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 48. cs. nr. 1038./44.

62 | EOE XIII. 140–141.

63 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1–1662–50. nr. 128–129.

64 | TML II. 282–285.

65 | Uo. 285–286.

Kemény Simonnak és követőinek a helyzetét tovább nehezítette, hogy I. Apafi Mihály mindent elkövetett annak érdekében, hogy felbomlassza a „Kemény-pártot”. Ennek egyik eszköze a hűségére történő áttérésre való biztatás, majd fenyegetés után az oldalára nem állók hűtlenségért való, országgyűlés általi elmarasztalása volt. Ennek értelmében 1662 tavaszára a Kemény-hívek többsége, mások mellett maga Kemény Simon, Bánffy Dénes, Bethlen Farkas, Ebeni István, Teleki Mihály és Kapi György is elvesztette jószágait.⁶⁶

A személyes anyagi veszteségek mellett a „Kemény-pártiak” helyzete amiatt is egyre kilátástalanabbnak tűnt, mivel előrelépés hiányában Szentgyörgyi Ferenc váci püspök 1662 áprilisának végén követe útján egyeztetésbe kezdett Apafival az Erdélybe való menetele és a vele való tárgyalás ügyében.⁶⁷ Szentgyörgyi követségéről az Apafi-kormányzat is a kezdetektől igyekezett minél pontosabb információkat szerezni, és a fennmaradt források alapján úgy tűnik, hogy mindvégig naprakészek voltak a püspök „Kemény-párt” körében és érdekében való működése tekintetében. Mindez egyrészt a Kemény Simonnal és támogatóival való aranyosmeggyesi és szatmári gyűlésekről szóló jelentésekből, másrészt a püspök Rhédey Ferencsel 1662 áprilisában történő tárgyalásainak forrásaiból is világosan kirajzolódik. A fejleményekről, vagyis a „Kemény-párt” esetleges katonai támogatásáról, a fejedelemtválasztás tervéről és a Rhédey-család hozzá való hűségéről természetesen Apafi azonnal értesítette támogatóját, Kösze Ali pasa szerdárt.⁶⁸ Továbbá magától értetődő, hogy maga a fejedelem is szorgalmazta a császári követtel való egyeztetést, és a levélben való érintkezés mellett – a kezdeti súrlódások ellenére – már 1662 áprilisában, Rhédey Ferenchez való követsége alkalmával Szentgyörgyi az Apafi-kormányzat egyik fő támaszával, Bánffy Zsigmond tanácsúrral folytatott tárgyalást Huszton.⁶⁹ Néhány héttel később a püspök Aranyosmeggyesről elindult az Apafival való egyeztetésre, és habár Lónyay Annának ígéretet tett arra nézve, hogy eljár jószágai visszaszerzése ügyében, tényleges céljairól nem informálta a „Kemény-pártiakat”.⁷⁰ Szentgyörgyi minden bizonnyal saját ötlettől vezérelve vette fel a kapcsolatot az Apafi-kormányzattal a személyes tárgyalás szükségessége érdekében,⁷¹ azonban a későbbiekben már császári utasítás értelmében tárgyalt a fejedelemmel és kormányzatával.⁷² A pozsonyi országgyűlésről való beszámoló alapján pedig az is bizonyos, hogy a császári

66 | EOE XIII. 131–132; TML II. 278.

67 | EOE XIII. 171.

68 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1–1662–1. nr. 7r–v.; Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Levéltára, Kemény Sámuel-gyűjtemény, 12. cs. nr. 40.

69 | EOE XIII. 167–168. A „Kemény-pártiak” meglehetősen tartottak a Bánffy Zsigmonddal való tárgyalástól. Kemény Simon így fogalmazott erről Teleki Mihálynak írt levelében: „Bánffy Zsigmond odamenetelének oka praesidiumnak [...] confundálása [...] magadra vigyázz, mert rókával léssen dolgoz [...] én nem javallom még a szembenlételet is vele, mert okvetetlen suspiciótól féltém mind magát kegyelmedet, mind magunkat”. MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 51. cs. nr. 1064. Kemény Simon levele Teleki Mihálynak, Aranyosmeggyes, 1662. március 1.

70 | TML II. 287, 302–303. Szentgyörgyi Ferenc erdélyi követségének híreről és ellátásának kérdéséről lásd még: MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 2–1662–5. nr. 21–22; uo. 1–1662–29. nr. 71–72.

71 | EOE XIII. 168. „... ha Nagyságod akarna édes nemzetinek s hazájának jó maradást [...] szerezni, talán jobb volna Nagyságodnak azon munkálkodni és fáradozni, hogy jó securitást és alkalmatosságot keresne, hol és mi módon lehetne velem szembe. Kegyelmes uram s koronás királyom bizony ezt magával nem hozza, de [...] én attól idegen nem vagyok.”

72 | „... érkézik [...] német császár levele ide ez táborba [...], abban többi között írja német császár, hogy az németek kiviteléről való tractát az váci püspökre bírta ...” Lásd erre: TMÁO IV. 57.

udvarban egyre kevésbé szorgalmazták Kemény Simon és köre támogatását, elsősorban a vármegyék katonák általi kizsákmányolását hozva fel vétségükként. Mindemellett Szentgyörgyi követi magatartását is negatívan ítélte meg az udvar, felróva a „Kemény-párt” iránti túl nagy lojalitását, leszögezve, hogy „őfelsége őkegyelmét az országhoz expediálta, nem Kemény Simonhoz”.⁷³ Tudjuk, hogy a biztonságos utazás érdekében Apafi a puskások kapitányát, galgói Rác Istvánt utasította, hogy menjen Radna tájékára a Kővárban időző püspök elé, majd kíséretével együtt a megadott útvonalon kísérje a Kolozsvár alatti katonai táborba.⁷⁴ Ráadásul Szentgyörgyi Ferenc Apafihoz történő bemenetelének tervezésével szinte egyidejűleg az a hír kapott szárnyra a Kemény-hívek körében, hogy a fejedelem Habsburg-udvarba küldött rendkívüli követe, Daniel István arról tett jelentést, hogy I. Lipót kivonja a császári-királyi őrséget Erdélyből.⁷⁵ Habár hamarosan bebizonyosodott, hogy álhírről volt szó,⁷⁶ a kérdésről és a helyzetükről való pontos tájékozódás érdekében az ügyben jártas Macskási Boldizsár személyében Kemény Simon is követet (*curir*) küldött Bécsbe.⁷⁷

A „Kemény-párt” követségei a Habsburg-udvarban

A „Kemény-párti” követ, Macskási Boldizsár május 1-jén Pozsonyban kelt beadványa több pontban foglalta össze a Habsburg-orientációjú kör egyre nehezebb helyzetét, tényleges segítséget várva a császári udvartól. A felterjesztésben elsőként hangsúlyozták, hogy a „keresztény” Erdély egyre súlyosabb pusztulásnak van kitéve a törökök és Apafi hadjáratai miatt, és ennek következtében napról napra egyre többen térnek át az oszmánok hűségére. Ennek ellenére minden erejükkel igyekeznek tartani magukat, és biztosították arról a császárt, hogy megmaradnak hűségén. Saját megpróbáltatásaikat kiemelve, a „Kemény-pártiak” újra kitértek arra is, hogy birtokaikat elvették tőlük, és azokat a császárral szembehelyezkedőknek adományozták. Éppen ezért azt kérték I. Lipóttól, hogy Erdélyben állítsa vissza korábbi jogait és szabadságukat. Kiemelték továbbá a nagyobb létszámú császári-királyi katonaság Erdélybe küldésének

73 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1-1662-1. nr. 16.

74 | Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Kézirattár, Oklevélgyűjtemény, K 347. doboz, nr. 1995. Az útvonal a következő volt: Radnánál átkelve a Szamoson a Csobánka völgye felé, Hagymás, Igrice, Páncélcseh és Doboka érintésével érik el Borsát. Bethlen János elbeszélése szerint végül egy Szürtei György nevű katonatiszt kísérte lovasságával Szentgyörgyi Ferencet Szamosújvárra, majd a Kolozsvár alatti táborba. Lásd erre: Bethlen János: *i. m.* 132.

75 | TML II. 289. Tudjuk, hogy Daniel István Sárosi Gergely kíséretében indult Bécsbe 1662 februárjában. Érdekességként megjegyzendő, hogy I. Apafi Mihály a nehézkes információáramlás érdekében Rhédey Ferenc egykori fejedelmet kérte arra, hogy kapcsolatait, mindenekelőtt Szelepcsényi György kancellárral való összeköttetéseit bevetve tájékozódjon a követek tárgyalásairól, illetve tájékoztassa őket az aktuális erdélyi történésekről. Lásd erre: MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 48. cs. nr. 1038./9-10. Bizonyos, hogy Rhédey Ferenc eleget tett a fejedelem kérésének, és írt az ügyben a kancellárnak, valamint Wesselényi Ferenc nádornak is. MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1-1662-40. nr. 98-99.

76 | TML II. 291. I. Apafi Mihály a következőket jegyezte meg röviden Daniel István követségének eredményéről: „... őfelsége reoffendáltatnék tőlünk s az hazától ...”. A sikertelen tárgyalás miatt újabb követet küldött Bécsbe, Fekete Péter személyében, illetve Kösze Ali pasához Temesvárra, Daczó János személyében. Lásd ezekre: MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 48. cs. nr. 1038./54-55.

77 | TML II. 291.

szükségességét, minthogy – értékelésük szerint – az eddig küldött felmentősegek nem elegendő az oszmánok és I. Apafi Mihály csapatai elleni támadásra. Azonban abban az esetben, hogyha egy akkora létszámú had állna készenlétben a támadásra, amellyel a „kóborló” török csapatokat „fel tudják oszlatni”, alkalom nyílna a rendek összegyűlésére, a tárgyalásra és a fejedelmválasztásra. Emellett azt kérték I. Lipót császártól, hogy az oszmánokkal folytatott béketárgyalások során Erdély és a rendek biztonságát tartva szem előtt, és a sőt, hangsúlyozták, hogy ilyen kérdésekben – korábbi helyzetüknek megfelelően – az erdélyi rendek is szabadon tárgyalhassanak az oszmánokkal. Kérték továbbá, hogy amennyiben újabb háborúra kerül sor az Oszmán Birodalommal, a megkötendő béke Erdély számára is kedvező legyen. Felhozták Lónyay Anna komoly szerepvállalását a hadak ellátásában, kérve, hogy a további helytállás érdekében kárpótolják az özvegy fejedelemszonyt kiadásai miatt. Könnyörögtek továbbá az I. Apafi Mihály által elvett birtokok feletti jogaik helyreállításáért, és az egykori fejedelem, Rhédey Ferenc huszti birtokán zár alatt lévő (*esse arestata*), Kemény Simon és Lónyay Anna tulajdonát képező javak visszaadatásáért. Emellett az özvegy fejedelemszony számára máramarosi birtokainak jelentős veszteségei miatt „jövátételt” is szorgalmaztak, elsősorban ugyancsak az egykori fejedelemmel, ekkor Máramaros vármegye főispánjával, Rhédey Ferencsel való tárgyalás révén.⁷⁸ Bizonyos, hogy a „Kemény-párt” a katonai támogatás reményében Raimondo Montecuccolit is megkereste ekkoriban, aki a Kemény Simonhoz és az erdélyi támogatóihoz intézett válaszlevelében segítséget is ígért számukra.⁷⁹ A Macskási Boldizsár beadványára néhány nappal később Orbán István kancelláriai titkár tollából származó válasz tovább szaporította az ígéretek sorát, hiszen a „Kemény-pártiak” elnyomás alóli felszabadításáról és Erdély ősi szabadságának visszaállításáról biztosították Kemény Simont és támogatóit. Ugyanakkor a Habsburg-udvar gyakorlatilag visszautalta a kérdést Szentgyörgyi Ferenc váci püspök hatáskörébe.⁸⁰

Macskási Boldizsár tárgyalásai értelmében tehát a „Kemény-párt” nem várhatott tényleges segítséget, és a követi megbízatásának ideje alatt felszínre került egyre aggasztóbb fejlemények újabb lépésre készítették a „Kemény-pártot”. Egyrészt ugyanis az a hír járta, hogy a Habsburgok és az oszmánok egyre közelebb kerültek a béke megkötéséhez, másrészt a „Kemény-párt” két fontos bázisát, Kolozsvárt és Szamosújvárt védőik egyre nehezebben tudták tartani az oszmán–erdélyi seregekkel szemben, a várvédők ellátásának megszervezése egyre kilátástalanabbá vált. Ebből adódóan a „Kemény-párt” tagjai, akik 1662 májusának végén újabb gyűlést tartottak Aranyosmeggyesen és Szatmáron, úgy határoztak, hogy újabb követet küldenek a császári udvarba, ezúttal Teleki Mihály személyében.⁸¹

A fokozódó nehézségekkel összefüggésben Teleki megbízatása elsősorban arra irányult, hogy amennyiben a Habsburg-udvar nem tud számukra is kedvező békét kötni az Oszmán Birodalommal, akkor érje el, hogy a császár küldjön megfelelő létszámú

78 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 4. cs. nr. 197./3.

79 | Uo. 4. cs. nr. 197./4r.

80 | EOE XIII. 145. A császári-királyi segítségnyújtás ígéretéről egy ismeretlen személytől származó levél másolatát lásd még: MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 4. cs. nr. 197./4v.

81 | EOE XIII. 23; uo. 145–147. [Szentgyörgyi Ferenc jelentései a császári udvarba], uo. 148–150. [A helyszínen tárgyaló „Kemény-párt”, így Kemény Simon, Bánffy Dénes, Bethlen Farkas, Bethlen Gergely, Bethlen Elek, Szentpáli János és Keresztési Sámuel jelentései, valamint Lónyay Anna levele Teleki Mihály követségéről a császári udvarba]; TML II. 291. [Ebeni István levele a Kolozsvár elleni ostromról].

hadat a várak megtartása és a törökök Erdélyből való kiűzése érdekében. Ez esetben a „Kemény-párt” ígéretet tett arra, hogy a hadak ellátása megoldott lesz. A béke megkötése esetén a „Kemény-párt” saját elvárásait is megfogalmazta, elsőként a béketárgyalások gyors lebonyolításának szükségességét és ez alapján az oszmánok Erdélyből való mielőbbi kivonulását, továbbá saját érdekeik szem előtt tartását, mindenekelőtt jószágaik azonnali visszaadását. Továbbá a Teleki Mihálynak adott instrukcióban hangsúlyozták, amit már a korábbi követtség alkalmával is: mivel nagyrészt Lónyay Anna vállalta magára a Habsburg-orientációt támogatók és a várkatonaság költségeit, elengedhetetlen a kárpótlásról biztosítani őt, nehogy elálljon mellőlük.⁸²

Saját követeléseit a szatmári értekezleten jelen lévő Lónyay Anna is megfogalmazta egy Teleki Mihály számára adott külön utasításban. Elsőként hangsúlyozta a „Kemény-párt” fent említett utolsó kérését, vagyis a korábbiakban a császári-királyi *praesidium* ellátása és a „Kemény-párt” egyéb, magára vállalt kiadásai miatti „kártalanítását”. Biztosítéklevelet kért I. Lipóttól arra nézve, hogy amennyiben békét köt az Oszmán Birodalommal, abban az esetben az egyezségbe belefoglalják – ahogy Lónyay Anna fogalmazott – az „őfelsége szolgálatára és a közjóra kiadott költségeimnek restitúcióját is”, hozzátéve, hogy ennek hiányában anyagilag nem tudja támogatni a „Kemény-párt” további törekvéseit. Kérte továbbá néhai férje erdélyi birtokainak elvétele miatt saját kárpótlását, megjegyezve, hogy Kővár vára megfelelő lenne erre a célra. Emellett hasonlóképpen kérte máramarosi jószágainak és a Huszt várában őrzött javainak visszaadását is. Ezenfelül megbízta Telekit, hogy tegyen jelentést Wesselényi Ferenc nádornak arról, hogy az ősi családi birtokot, Hadadot nem képes tovább őrséggel megvédeni, megállapítva, hogy a vár elesése Szatmárhoz való közelsége miatt nemcsak Erdélynek, hanem a Magyar Királyságnak is nagy kárára lesz.⁸³ Kiemelendő, hogy a „Kemény-párt” egyre nehezebb helyzete mindinkább előtérbe hozta a személyes érdekeket. Így nem meglepő, hogy Kemény Simon – látva mostohaanyja követeléseit – azzal a kéréssel fordult Teleki Mihályhoz, hogy érje el a Kemény-ágon szerzett jószágok számára való visszaadását. Továbbá abban az esetben, ha békekötéskor a jóvátétel iránti igényük kielégítést (*contentatio*) nyer akár az általuk óhajtott Kővár várára, akár más fiskális jószágra nézve, még ha őt magát nem is azonnal kárpótolják Lónyay Annával együtt, de a megítélt kárpótlás az özvegy fejedelemasszony halála után rá és utódjaira szálljon.⁸⁴

Teleki Mihály május utolsó hetében indult el Szatmárról Eperjes és Lőcse érintésével Pozsonyba, a már ülésező országgyűlésre.⁸⁵ Útja közben Kemény Simon – mindjobban a két nagyhatalom közötti békekötésre számítva – még levelében megerősítette a „Kemény-párt” elvárásait: a jószágaik visszaadása mellett legfőbb követelésük az volt, hogy Teleki érje el I. Lipótnál Erdély régi szabadságának visszaállítását, amelynek zálogát a szabad fejedelemválasztás (*libera electio*) megvalósulásában látták.⁸⁶ Tudjuk, hogy Teleki néhány nap elteltével Pozsonyba ért, az utasításában foglaltakat

82 | EOE XIII. 150–153.

83 | MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 4. cs. nr. 197./5. Megjegyzésre érdemes, hogy Kővár várának kárpótlásként való felvetését Teleki Mihály toldotta be az utasításba, amely még abban az esetben is, ha Lónyay Anna özvegy fejedelemasszony tudtával történt, nyilvánvalóan saját pozíciójának biztosítása érdekében történt.

84 | Uo. 4. cs. nr. 197./6.

85 | TML II. 293–294.

86 | EOE XIII. 154–155.

többpontos beadványban összegezte, és azokra írásos választ várt I. Lipót császártól.⁸⁷ Azonban csupán Orbán István kancelláriai titkártól kapott egy rövid választ kérelmére, amelyben a császár biztosította arról a „Kemény-pártot”, hogy a kereszténység és a fejedelemség védelmében, valamint annak érdekében, hogy az erdélyi rendek békében és zavartalanul élhessenek, mindent meg fog tenni.⁸⁸

Kemény Simon és a Habsburg-orientációt támogatók tehát biztatásnál többet továbbra sem kaptak a császári udvartól. Helyzetüket pedig még bizonytalanabbá tette, hogy Szentgyörgyi Ferenc váci püspök június elején – ahogy fentebb kifejtettük, I. Apafi Mihállyal egyeztetve – végül tényleg elhagyta a „Kemény-párt” Szatmár vármegyei bázisát, Erdélybe ment, amelynek pontos okáról nem informálta Kemény Simont és körét. A „Kemény-párt” azonban az I. Apafi Mihállyal és az oszmánokkal való megegyezést sejtette az erdélyi követség háttérében, így azonnal tájékoztatták Telekit.⁸⁹ Ennek tudatában Teleki Mihály június második feléig Pozsonyban időzött, és újabb beadvánnyal kereste meg I. Lipótot,⁹⁰ azonban néhány nappal később voltaképpen sikertelenül tért vissza Aranyosmeggyesre. Kemény Simon és köre elkeseredéssel vette tudomásul Teleki jelentését, vagyis, hogy a császár írásban csupán a korábbi ígéreteit ismételte meg, biztosítéklevelet egyetlen kérésükre sem kaptak. Ezután a „Kemény-párt” egyre nehezebb helyzetbe került, Lónyay Anna a várórság további támogatását nem tudta vállalni, reményüket csupán Portia herceg ígérete tartotta életben, mely szerint egy újabb követség alkalmával a császár részletekbe menően, írásban fog reagálni kéréseikre.⁹¹ Ennek érdekében a „Kemény-párt” jól körülhatárolt utasítással, javarészt korábbi igényeiket megismételve, a következő hetekben újabb követeket küldött a Habsburg-udvarba, személy szerint Sámsondi Györgyöt, Macskási Boldizsárt és Keresztési Sámuel.⁹² Noha a követek a következő hetekben bizonyosan több tárgyalást is folytattak Pozsonyban, és néhány követelésükre választ is kaptak, komoly eredményt nem értek el. A Habsburg-oszmán tárgyalásokon a „Kemény-párt” képviselőt természetesen visszautasította a császári udvar. A császár Kemény Simonnak és támogatóinak a jószágaik visszaszerzésére irányuló igényüket jogilag nem támogathatta, azonban ígéretet tett arra, hogy a kérdést napirendre tűzi a Portával folytatott tárgyalásokon, ahogyan Erdély helyzetének rendezését is. Kisebb eredménynek számított emellett, hogy az erdélyi várakban állomásozó császári-királyi katonaság kártételeiről és az ott fogva tartott nemesség elengedéséről határoztak a császári udvarban.⁹³

Végjáték

Ekkorra azonban a „Kemény-párt” a császári udvarban való követségek révén a legkevésbé sem számíthatott a fentieknél komolyabb előrelépésre kéréseiket illetően. Egyfelől Szentgyörgyi Ferenc június közepén a Kolozsvár alatti táborba érkezve

87 | TML II. 295–299.

88 | EOE XIII. 155–156; TML II. 299–300.

89 | EOE XIII. 156.

90 | TML II. 312–313.

91 | Uo. 316.

92 | EOE XIII. 172–180; TML II. 325, 329–330, 343, 356.

93 | EOE XIII. 181.

egyeztetésbe kezdett I. Apafi Mihály fejedelemmel és tanácsuraival.⁹⁴ A püspök kezdetben az ostrom alá vont kolozsvári császári-királyi őrséggel való tárgyalásokat szorgalmazta. David Redano német kommandáns ennek értelmében fegyverszünetet (*armistitium*) kért az Apafi-kormányzattól,⁹⁵ amelyet a nyár folyamán vélhetően tető alá is hoztak. A „Kemény-pártiak” helyzetét ez csak tovább rontotta, ráadásul a fegyvernyugvás csupán a császári-királyi katonaságra terjedt ki; a „Kemény-pártiak” továbbra is javaik elprédálásáról és szolgálkik kiszolgáltatott helyzetéről panaszkodtak leveleikben.⁹⁶ Másfelől Szentgyörgyi Apafi-kormányzattal folytatott tárgyalásai és megegyezése révén a „Kemény-párt” minden reményét elvesztette a Habsburg-udvar további támogatásának elnyerésére. A püspök ugyanis ígéretet tett a fejedelemnek a császári-királyi őrség Erdélyből történő kivonására, mégpedig úgy, hogy I. Apafi Mihály seregeinek adják majd át a vérehelyeket, és azokat Erdélytől a Porta nem idegeníti el.⁹⁷ Mindebben vélhetően szerepet játszott a két nagyhatalom között 1662 júniusának közepén, Temesváron megindult béketárgyalás is, amelyen a Habsburg-kormányzat – nyilvánvalóan figyelembe véve Szentgyörgyi Ferenc jelentéseit – könnyedén elfogadta a Portának a császári-királyi őrség Erdélyből való kivonására vonatkozó követelését. Továbbá azt, hogy a császár a későbbiekben nem támogatja Kemény Simon (és Rákóczy Ferenc) trónigényét, és nem avatkozik be Erdély belügyeibe a fejedelem elleni esetleges lázadása esetén sem. Noha tudjuk, hogy a Habsburg Birodalom és a Porta között 1663 tavaszán kiújult a háborúskodás, azonban mindezek alapján nem meglepő, hogy az újabb hadjáratot 1664 augusztusában lezáró vasvári béke Erdélyre vonatkozó artikulusai gyakorlatilag megegyeznek az 1662. évi béketervezet pontjaival.⁹⁸ Emellett az is magától értetődő, hogy a „Kemény-párt” teljesen elvesztette annak reményét és lehetőségét, hogy fenntartsa és megerősítse pozícióját Erdélyben. A Habsburg-orientáció korábbi támogatói néhány hónapon belül elfogadták I. Apafi Mihály hatalmát, az 1663. évi február–márciusi szász-kézdi országgyűlésen pedig felmentették őket a hűtlenség

94 | Bethlen János elbeszélése szerint Szentgyörgyi Ferenc először négy tanácsúrral, úgymint Bánffy Zsigmonddal, Bethlen Jánossal, Keresztesi Ferencsel és Rhédey Lászlóval tárgyalt. Lásd erre: Bethlen János: *i. m.* 132.

95 | EOE XIII. 169. Tudjuk, hogy Franz Schneidau, a felső-magyarországi és erdélyi császári-királyi katonaság generálisa is tárgyalt a fegyverszünetről. Lásd erre: TML II. 323.

96 | TML II. 337. Ebeni István így számolt be erről Teleki Mihálynak 1662 augusztusában: „... ebben az armistitium dolgában is megcsaltak, mert minket magyarokat, kik ő felsége hűségében megmaradtunk, nem értik ott, hanem csak az németet [...], szabad az praesidiumokban lévő fű embereknek mind jövokhoz, magokhoz, szolgáljokhoz nyulni, csak németet ne bántsanak”.

97 | Megjegyzendő, hogy a Szentgyörgyi Ferencsel folytatott tárgyalások nem mentek zökkenőmentesen. A püspök ugyanis arra hivatkozva, hogy I. Lipót császártól felhatalmazást kapott az Erdélyben állomásozó császári-királyi őrség helyzetéről való tárgyalásra, a fejedelmi kormányzatnak ígéretet tett azok kivonására Erdélyből. A későbbiekben azonban visszakozott, azzal érvelve, hogy nincs jogosultsága egyeztetni a kérdésben. Ennek ellenére bizonyos, hogy végül tárgyalt a *praesidium* ügyéről, s azok Erdélyből történő kivonását szorgalmazta I. Lipót császárnál. Közbe Ali pasa azonban Temesvárra kérte, ahol hónapokkal később, oszmán fogságban meghalt. Bethlen János: *i. m.* 130–137; TMÁO IV. 56–58; TML II. 314, 318–319, 381, 416; MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1–1662–1. nr. 19; MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Missiles (P 659), 4. cs. nr. 197./10.; MNL OL, Nádasdy cs. nádásdladányi lt. (P 507), 12. cs. nr. 466.

98 | Tóth Hajnalka: *i. m.* 48–54; TML II. 334; MNL OL, Teleki cs. marosvásárhelyi lt., Apafi Mihály-gyűjtemény (P 1239), 1–1662–1. nr. 20–21.

alól,⁹⁹ s többen közülük, így például Bánffy Dénes, Bethlen Farkas és Gergely, Teleki Mihály vagy Ebeni István a fejedelmi kormányzat alapembereivé váltak, véget vetve a második uralmi válság okozta belpolitikai megosztottságnak.

A térképet Nagy Béla (HUN-REN BTK TTI) térképész készítette.

99 | EOE XIII. 35, 223. Kemény Simon csak később, az 1663. évi szeptemberi marosvásárhelyi országgyűlésen, külön feltételekkel kapott amnesztiát: uo. 254.

The Last “Battles” of the “Kemény Party”. Transylvanian-Habsburg Diplomatic Negotiations in 1662

Keywords: Principality of Transylvania, Simon Kemény, Mihály Apafi I, Leopold (Habsburg) I

The “Second Crisis of Power” (1657–1662) was one of the most turbulent periods in Transylvanian history. Prince György Rákóczy II’s campaign to seize the Polish throne without the permission of the Sublime Porte led to a retaliatory campaign by the Ottoman Empire. The war situation was aggravated by the chaotic internal political situation. In addition to the new prince candidates of the Sublime Porte, János Kemény also entered politics, asking for and receiving help from Leopold I, King of Hungary and Holy Roman Emperor. The presence of the imperial-royal armies in Transylvania, however, threatened the authority of the Sublime Porte over Transylvania, so Köse Ali Pasha entered the country in several times, and then made Mihály Apafi I the Prince of Transylvania. Although Apafi defeated János Kemény and his troops in January 1662, the circle that had previously supported János Kemény continued to see the Habsburg orientation as the key to the survival of Transylvania. The aim of this paper is to show how the “Kemény Party”, relying on the imperial-royal military forces that remained in Transylvania, tried to maintain and strengthen its position against Mihály Apafi I through (diplomatic) negotiations.